

19. Yüzyıl Kırgız Şiiri ve Dönemin Sosyal ve Siyasi Gelişmelerinin Şiirdeki Yansımaları

Gül Banu Duman*

Öz

Sovyetler Birliği döneminde, Kırgız edebiyatının 1917 Ekim Devrimi'nden önceki dönemi kasıtlı olarak yok sayılmış, devrimden önceki eserlerin incelenmesine müsaade edilmemiştir. 19. yüzyılda Kırgız toprakları, iç çekişmeler, savaşlar, istikrarsızlıklara sahne olmuş, önce Hokand egemenliği altına giren, daha sonra Rus işgaliyle karşı karşıya kalan Kırgızların sosyal hayatında büyük değişimler meydana gelmiştir. Bu değişimler ve devrin siyasi, tarihî olayları dönemin şairleri tarafından eserlerde işlenmiştir. Kırgızlar açısından devrin en önemli iki olayı, Kırgız topraklarının önce Hokand egemenliği altına girmesi, ikinci ve daha da önemlisi ise Rus işgalidir. O dönemin şairlerine bakıldığında her iki işgale de tepkilerin dile getirildiği görülmektedir. Bu çalışmada öncelikle 19. yüzyılın sosyo-ekonomik, siyasi durumu ortaya koyulmuş, daha sonra bu gelişmelerin 19. yüzyıl Kırgız şiirinin önde gelen temsilcilerinin şiirlerine nasıl yansıdığı gösterilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Kırgız şiiri, Kalıgul, Moldo Niyaz, Arstanbek, Moldo Kılıç, Al-daş Moldo

---

* Yrd. Doç. Dr., Bülent Ecevit Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü – Zonguldak / Türkiye
gulbanuduman@gmail.com

Giriş

“Çağdaş Kırgız edebiyatının başlangıcı, Kırgız yazılı edebiyatının da başlangıcıdır.” görüşünü benimseyenler, Kırgız yazılı edebiyatını 1917 Ekim Devrimi’yle başlatırlar. Bu görüş, aslında Sovyet sisteminin Kırgız halkına kabul ettirmeye çalıştığı ve kabul ettirmede bir nebze de başarılı olduğu bir görüştür. Sovyet sistemi içinde yoğrularak yetişmiş kimi tarihçi ve edebiyatçılardan, bağımsızlıktan yirmi yıl sonra bile bu görüşleri duymak mümkündür. Öte yandan bağımsızlıktan sonra hür düşünme olanağı bulup yukarıdaki görüşü reddeden araştırmacılar da vardır.

Yeni kurulan Sovyet rejimi, eski dönemi karalamak, yeni rejimi üstün göstermek için devrimden önceki yazılı edebiyatı tümüyle reddeder. Aslında devrimden önce Çağatay edebiyatı içinde yer alan, ürünlerini el yazması kitaplarda toplayan Kırgız yazar ve şairleri de vardı. Bağımsızlıktan sonra, 1917 öncesi yazılı edebiyata ilgi artmış, bu yönde çalışmalara ağırlık verilmeye başlanmıştır. Bu çalışmalarda Sovyet döneminin edebiyat üzerinde kurduğu baskı ve yasaklamaları eleştiren, Sovyet ezberlerini bozan türde fikirlere yer verilmektedir. Abdıganı Erkebayev’in *Kırgız Adabiyatının Az İzildengen Baraktarı*, Sadık Alahan’ın *Beş Moldo*, yine Alahan’ın *Unutulgan Adabiyat*, Kariyeva A.K.nin *Cazgiç- Akındar Cana Kırgız Tarihı (XIX k. - XX k. başı)* adlı eserleri, 20. yüzyıldan önce de yazılı edebiyat olduğunu kabul eden yeni anlayışa göre kaleme alınmış akla ilk gelen eserlerdir. Bu eserlerde, 19. yüzyılda yazılı eserler vermiş şairler hakkında bilgi verilmiş, devrin şartlarının, siyasi ve tarihi olaylarının o dönem yazılan eserlerde nasıl yer aldığı üzerinde durulmuştur.

Bağımsızlık sonrası dönemde Kırgızların sosyal hayatında, doğal olarak da Kırgız edebiyatında bir geçiş evresi yaşanmıştır. Bir yandan Sovyet döneminden kalma bazı alışkanlıklar, dayatılan, benimsetilen düşünceler sürdürülürken bir yandan da eski alışkanlıkları bir kenara koymak gerektiğini söyleyen, Sovyet sisteminde aşılana düşüncelere eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşım gerektiğinde ezber söylemlere karşı yeni fikirler ortaya koyabilen insan tipi ortaya çıkmıştır. Edebiyat eleştirmeni Cigitov, “Kırgız edebiyatını konu alan, bu edebiyat dâhilinde ortaya konulan eserler ile önemli yazarların hayatları ve eserlerine dair yapılan çalışmaların sanki değişen hiçbir şey yokmuşçasına Sovyetler Birliği döneminde yerleşen kriterler ve bakış açılarıyla kaleme alınması; bu ilim adamlarının vücutlarının günümüzde, kafa-

larının ise eskilerde, Sovyetler Birliği döneminde yaşadığını düşünmemize sebep olmaktadır.” (2006: 9) diyerek Sovyet dönemindeki söylemleri devam ettiren, hâlâ aynı ölçütlerle bilim yapmaya çalışan kimseleri eleştirmektedir.

Devrimden önceki Kırgız edebiyatı, daha çok sözlü edebiyat şeklinde kendini göstermişse de söyledikleri şiirleri el yazması kitaplarda toplayan şairler de göz ardı edilmemelidir. Hatta 20. yüzyılın başında devrimden önce Kırgız dilinde basılmış, nazım ve nesir türünde kitaplar mevcuttur. 19. yüzyıl Kırgız şairlerinin el yazması eserlerinin çok azı, bugüne ulaşabilmiştir. El yazması eserlerin nüsha sayısının az olması, rejim tarafından yasaklı eserler ilan edilmeleri sebebiyle toplatılmaları ya da yok edilmeleri gibi etkenler, bu eserlerin günümüze ulaşmasını zorlaştırmıştır. Bazı eserler ise kapalı kapılar ardında tutulmuş, bunlar üzerinde çalışma yapılabilmesi, yetmiş yıllık Sovyet sistemi içinde mümkün olmamıştır. Bağımsızlıktan sonra arşivler açılmış, eski eserler ve belgelere rahatça ulaşma imkânı doğmuştur. Son yıllarda Millî Akademinin (Akademi Nauk) arşivle ilgili çalışmalara yönelmesi neticesinde, her geçen gün yeni kaynaklar gün yüzüne çıkmaya başlamıştır.

Yeni basılan kitaplarda araştırmacılar, yasaklanan, unutturulan isimleri artık rahatça zikredebilmekte ve bu isimlerin unutulmasının sorumlusu olarak Sovyet sistemini göstermektedirler. Alahan, kitabında yasaklı edebiyatçıları ve yasaklı eserleri saydıktan sonra “Elbette yukarıda isimlerini saydığımız büyük yeteneklerin, talihsiz ve eziyetli bir yaşam sürmeleri ve edebiyat hazinemizin de pek çok yıl boyunca gelişmemesinin tek suçlusu olarak Komünist ideolojisi ve Bolşevik rejimini gösterebiliriz.” (2006: 4) diyerek durumu ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada 19. yüzyılın Kalıgul, Moldo Niyaz, Arstanbek, Moldo *Kılıç*, Aldaş Moldo gibi öne çıkan şairleri kronolojik sıra ile ele alınmış, şiirlerinde devrin sosyal siyasi olaylarının yansımaları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Dönemin Sosyo-Ekonomik, Siyasal Yapısı

19. yüzyılda Kırgızlar, Tanrı Dağları, Altay dağ sırtları ve çevresi, genel olarak da bugünkü Kırgızistan toprakları içerisinde yaşamaktaydılar. Hayvancılık, avcılık, ticaret ve tarım, Kırgızların önemli geçim kaynaklarını oluşturmaktaydı. Hayvanlarını otlatmak için yazın “çayloo” dedikleri yüksek yaylalara çıkmışlar; güzün “küzdöö” dedikleri yerlere inip ürünlerini toplamışlar; kış-

şın da “kıştoo” adını verdikleri kendilerini, kışın sert rüzgârlarından koruyacak sulak kuytu yerlerde barınmışlardır. 19. yüzyılda Kırgızların hepsinin konar-göçer olduğunu söylemek doğru olmaz. Özellikle Fergana Vadisi’nde tarımla uğraşan ve yerleşik hayata geçmiş Kırgızlar vardı. Saparaliev, 18. ve 19. yüzyıldaki Kırgız devlet yapısını ele aldığı makalesinde “Kırgızlar arasında, otlaklarla dolu verimli yaylaların bulunduğu dağ eteklerini iskân ederek yerleşik hayatı sürdürenler de vardı. Oş ve Özgön şehirleri bu konuda örnek teşkil eder.” (2007: 150) diyerek Rusların gelmesinden önce de yerleşik hayata geçmiş Kırgızların olduğunu belirtmektedir.

Rusların, Sovyetler döneminde Kırgızlara medeniyet getirdiği düşüncesi halka aşılmıştır. Bu düşüncüyü desteklemek amacıyla “Kırgızların, tarımı bilmediği Ruslardan öğrendiği” yaygın bir kanı haline getirilmiştir. Alibayeva (2011: 83-84) “S. M. Abramzon’a Göre XX. Yüzyıla Kadar Kırgızların Sosyal Hayatı” adlı tezinde, Kırgızlar üzerinde çalışmalarda bulunmuş etnograf Abramzon’un eserlerinden hareketle Kırgızların sosyal hayatını ele almıştır. Alibayeva, bu çalışmasında, “Isık-Köl, Çu ve Kırgızistan’ın kuzeyindeki başka bölgelerde, tarım Ruslar ve Ukraynalıların gelmesiyle 19. yüzyılın 60’lı, 70’li yıllarında canlanmaya başlamıştır.” iddiasına Abramzon’un (1990: 98-99, Alibayeva 2011’den) karşı çıktığını belirtmektedir. Kırgızların Ruslardan önce de zirai faaliyetlerde bulduklarını belirten Abramzon, bu iddiasını, Zibberştey’in 1825 yılındaki gezi notlarına dayandırır ve onun “Ben bütün yolculuğum boyunca buradaki kadar buğday, yulaf, nohut vb. bitkilerin bolluğunu hiç bir yerde görmemiştim.” dediğini kaydeder.

Kırgızlar *uruu* adı verilen boylardan oluşmaktaydı. *İsakov’un* (2005: 17-17) da belirttiği gibi 16. yüzyıldan itibaren “Oñ (sağ) Kanat” ve “Sol Kanat” olarak iki ana gruba ayrılmışlar; daha sonra yeni uruuların gelmesiyle uruuların sayısı artmış, kırka kadar yükselmiştir. Saparaliev, Kırgız kabilelerinin bölgesel oluşumlar olduğunu belirtmekte, “Bunların her birinin kendilerine ait mal işaretleri, savaş naraları, genelde kendi bayrakları, liderleri, beylerinin ise kendi mührü ve “kırk yiğidi” (kırk askerden oluşan özel koruma) olup, ayrı bir bağımsız siyasi yönetimi temsil ediyorlardı.” (2007: 153) diyerek, Kırgız kabileleri arasında güçlü bir siyasi birliktelik olmadığına vurgu yapmaktadır.

Kırgız topraklarında 19. yüzyıl boyunca istikrar sağlanamamış, Kırgız kabileleri zaman zaman kendi içlerinde birbirleriyle savaşmış, zaman zaman

Hokand Hanlığı'na, zaman zaman Kazaklara, zaman zaman Çinlilere karşı mücadele vermişlerdir. 18. yüzyıl başında kurulan Hokand Hanlığı, boylar arasındaki iç çekişmelerden de yararlanarak 19. yüzyılda Kırgız boylarını egemenliği altına almıştır. Özbek, Tacik, Kıpçak ve Kırgız boylarını içinde barındıran Hokand Hanlığı'nın yönetimi, bünyesindeki boylar arasındaki çekişmeler yüzünden sık sık değişmek zorunda kalmıştır. Hokand Hanlığı sadece içindeki boyların ayaklanmalarıyla mücadele etmemiş, bölgedeki bir diğer güç olan Buhara Emirliği ile de sürekli çekişme içinde olmuştur. Asya'daki bu otorite boşluğu elbette ki Rusların işine yaramış, sürekli kendi içlerindeki çekişmelerden zayıf düşmüş Türkistan topraklarını kolaylıkla ele geçirmiştir.

Bugu boyu ile Sarıbağış¹ boyu² arasındaki anlaşmazlıklarda Sarıbağış boyuna üstünlük sağlamak isteyen Bugular, Ruslarla ittifak yapmaya karar vermişlerdir. "Sarıbağış boyunun Bugu boyuna saldırması üzerine Bugu ileri gelenleri Ruslara başvurmuşlardır...17 Ocak 1855 tarihinde Kaçibek Şirali tüm kuzey Kırgızlarının adına resmen Rus uyruğuna geçmiştir." (İdil 2007: 54) Kuzey Kırgızlarını savaştan egemenliği altına alan Ruslar, Türkistan topraklarına düzenlediği seferlerle 1876 yılında resmen Güney Kırgızistan'ı da topraklarına katmıştır.

Kırgızların Rus egemenliği altına girmesinden sonra, bu toprakları Ruslaştırma faaliyetlerine öncelik verilmiştir. Başlangıçta Rus nüfusun azlığı sebebiyle yerli halkı dışta Rusya'ya bağlı kalmak koşuluyla iç işlerinde serbest bırakma sözü verilse de bu söz tutulmamış, ülke "oblast" adı verilen yönetim birimlerine ayrılarak bu birimlerin başına Rus yöneticiler atanmıştır. Rus yöneticiler keyfi bir yönetim politikası izlemişler, kolonileştirme ve Kırgızları sindirme çalışmaları tüm hızıyla devam etmiştir. Kolonileştirme politikasının bir parçası olarak Rus ve Ukraynalı köylüler Kırgız topraklarına getirilip ekilebilir arazinin, sulak ve verimli toprakların büyük bir kısmı bu Rus köylülere verilmiş; Kırgızlar dağlık bölgelerde yaşamaya mecbur bırakılmışlardır. Daha sonraları ise Kırgızlara bu dağlık araziler de çok görülerek "1891 yılında hazırlanan bir kanuna göre Kırgızların konar göçer olarak yaşadığı dağlar ve tüm diğer bölgeler, devlet arazisi olarak ilan edilmiştir. Böylece Kırgız toprakları istendiğinde müsadere edilen devlet mülküne dönüştürülmüş ve Kırgızlara özel mülk hakkı tanınmamıştır." (İdil 2007: 57) Verimli otlaklarını kaybeden Kırgızlar büyükbaş hayvancılık yapamaz hâle

gelmişler, yüksek yaylalarda, küçükbaş hayvancılığa ağırlık vermek zorunda kalmışlardır. Ekilebilir tarım arazilerinin büyük bir kısmının Rusların elinde olması, getirilen ağır vergiler fakir olan Kırgız halkını daha da fakirleştirmiştir. Bölge halkı, Rus sömürgeciliğine karşı zaman zaman isyan faaliyetleri yürütse de bu isyanlar çok kanlı bir şekilde bastırılmış, Rus hâkimiyeti Türkistan topraklarında yerini sağlamlaştırmıştır.

Devrin bütün bu sosyal, siyasi, ekonomik, kültürel gelişmeleri elbette edebiyatı da etkilemiş, başta Rus işgali olmak üzere dönemin şairleri, şiirlerinde toplumsal, siyasi olaylara sıkça yer vermişlerdir.

19. Yüzyıldaki Sosyal, Ekonomik, Siyasi Gelişmelerin Kırgız Şiirindeki Yansımaları

Kırgız coğrafyasında güçlü bir siyasi birliğin bulunmaması, Kırgızların boylar halinde yaşaması ve bu boyların sürekli çekişme içinde olması, bu çekişmeler sebebiyle bu toprakların önce Hokand ardından da Rus egemenliğine girmesi, Rus işgalinden sonra yeni bir sosyal hayatın da beraberinde gelmesi 19. yüzyılın önemli siyasi gelişmeleridir. Bu siyasi gelişmeler, 19. yüzyılın Kalıgul, Moldo Niyaz, Arstanbek, Moldo *Kılıç*, Aldaş Moldo gibi önde gelen şairlerini de etkilemiş, bu isimler eserlerinde dönemin sosyal ve siyasi olaylarına yer vermişlerdir.

Kalıgul Bay Uulu (1785-1855): Rus işgali üzerine şiirler yazan en ilgi çekici isim, 1785 Isık-Köl doğumlu Kalıgul Bay Uulu'dur. 18. yüzyılın son çeyreğinde dünyaya gelen şair 19. yüzyıl Kırgız şiirine damgasını vurmuştur. Şair, himayesi altında olduğu Sarıbağış boyunun hanı Ormon Han'ı Rus işgaline karşı uyarır. Henüz Kırgız toprakları Rus işgali görmemişken Kalıgul'un Rusların geleceğini bildirmesi ve Kırgızları olacak kötü şeylerden haberdar etmesi, Kırgızların Kalıgul'a "gönül gözü açık, evliya" anlamına gelen *oluya sıfatını yakıştırmalarına sebep olmuştur. Peki, nasıl olmuş da Kalıgul, olacakları önceden öngörmüştür?* Kalıgul, hem kuzey hem güney Kırgız topraklarında bulunmuş, hanların yakın ilgisini görmüş bir şahsiyettir. Önceleri Sarıbağış boyuna yakın olan şair, daha sonraları "1925-53 yılları arasında Sarıbağış kabilesi hükümdarı Ormon Niyazbek Uluu'nun halkı ezmesini, adaletsiz yönetimini kabullenmeyerek, köyü ile birlikte Bugu kabilesine göç etmiştir." (Alahan 2006: 21) Bu durum, onun hem kuzeydeki

hem güneydeki gelişmelerden haberdar olmasını sağlamış, o dönemin her iki yönetiminin de Ruslarla olan münasebetlerini gözleme fırsatı vermiştir. Ayrıca Kazak şairleri içinde “Dulat Babatay Uлуу, Şortanbay Kanay Uлуу, Murat Mönkö Uлуу, Kerderi Aubakir Borankul Uлуу” gibi isimler Rus işgalini eleştiren şiirler kaleme almışlardır. Kalıgul, Kazak şairlerin Ruslar hakkında yazdığı şiirlerden haberdar, bir şairdir. Hatta Alahan (2006: 27-28), Kalıgul’un zamanı eleştirdiği *Akır Zaman (Abir Zaman)* adlı eserini Kazak şairi olan Buhara Jırau’nun etkisi altında yazdığını belirtir.

Kalıgul, eserlerinde devrin yöneticilerinin adaletsizliği yüzünden halkın çektiği sıkıntıları, zahmetleri anlatır:

Uluğu adil bolboso,   Büyüğü adil olmazsa

Ubara bolot el karıp.   Halk yaşlanıp zahmet çeker (Alahan 2006: 25)

Kalıgul, “yöneticilerin adil olmamasının sıkıntısını halkın çektiğini” belirtmekte, adeta Ormon Han’a gönderme yapmaktadır.

Devrin siyasi gelişmelerini yakından takip eden Kalıgul, Rusların Türkistan topraklarındaki ilerlemesinin farkındadır ve aşağıdaki dizelerle Kırgız halkını yaklaşan tehlikeye karşı uyarır:

Orus alat cerindi,   Ruslar alır yerini

Sındırat senin belindi.   Kırarlar senin belini (Alahan 2006: 26)

Ormon Han’a yazdığı bu şiirde, “Kırgız yöneticiler, adaletli bir yönetim yürütüp birliği sağlamazlarsa Rusların işgaline uğrayacaklarını” bildirmektedir. Bu öngörü evliya olmasından değil, devrin siyasi gelişmelerini yakından takip etmesi ve Rusların Türkistan topraklarında ilerleyişini gözlemleyerek sıranın Kırgız topraklarına da geleceğini analiz edebilme yetisinden kaynaklanmaktadır.

Kelgin kelse orustan   Ruslarla beraber olmak istersen

Saktaysın sarı talaanı   Korursun sarı tarlayı

Soldattıka beresin   Askerliğe verirsin

İçinen çıkkın balanı   Karnından çıkan oğlunu

Bagasın da bilbeysin   Beslersin ama bilmezsin

Torpok menen tanaanı   Tosun ile dananın farkını (Alahan 2006: 26)

Sarıbağış ve Bugu kabileleri arasında çekişmelerde Buguların, Ruslarla ittifak yapmanın, Rus hâkimiyetini kabul etmenin en iyi çözüm olduğunu söyledikleri bir dönemde, Kalıgul, “Belki sarı tarlalarını bu yolla elinde tutmayı başarırın; ama beslediğin tosunla dananın farkını bile bilmez bir duruma düşersin. Karnından çıkan çocuğu, Rus askerlerinin emrine vermek zorunda kalırsın.” diyerek Ruslarla işbirliğine sıcak bakmadığını ifade etmektedir.

Moldo Niyaz (1823-1896): 1823-1896 yılları arasında yaşamış olan Moldo Niyaz, şiirlerini el yazması kitaplarda toplamış bir şairdir. Moldo Niyaz’ın yedi kitap yazdığı söylenmekle birlikte günümüze üç kitabı ulaşabilmiştir. Daha çok dini konularda şiirler yazan şair, Rus işgaline karşı tepkisiz kalmamış, şiirlerinde bu tepkisini dile getirmiştir.

Musulman mınça kor boldu?   Müslüman neden bu kadar azap çekti?

Butparas kafir zor boldu....   Putperest kafir kuvvetli oldu...

Kögöndöy kögörüp,   At sineği gibi yeşil olan

Közün kursun butparas.   Gözün kurusun putperest.

Baldır- baldır süylögön   Saçma sapan konuşan

Sözün kursun butparas...   Sözün kurusun putperest

Çaçı sarı sebettey   Saçı sepet gibi sarı olan

Başın kursun butparas   Başın kurusun putperest

Katka tüştü üyübüz   Kâğıda düştü (kayıt altına alındı) evimiz

Kattık boldu künübüz.   Zorlaştı bizim hayatımız.

Kööp siygen kafirge   Övünüp duran kâfire

Koşulup ketti biyibiz.   Katıldı bizim yöneticilerimiz. (Alahan 2006: 62)

Moldo Niyaz'ın Ruslara ne kadar tepkili olduğu şiirdeki beddualardan anlaşılmalıdır. “Övünüp duran kâfire/ Katıldı bizim yöneticilerimiz.” mısralarıyla Kırgız yöneticilerin, Ruslarla işbirliği yaptığı tespitine yer verilmektedir.

Rusların getirdiği yeni düzende araziler kayıt altına alınmış, o zamana kadar tapu gibi bir sorunu olmayan Kırgız toprakları, parsel parsel Rus çarlığından getirilen kişilere verilmeye başlanmıştır. “Kâğıda düştü evimiz” mısrası Kırgızların tapu işlerine karşı olduğunu göstermektedir.

Arstanbek Buylaş Uulu (1824-1878): Sovyetler Birliği kurulduktan sonra eski Kırgız yaşantısını her yönüyle karalama çalışmaları başlatılmış ve Sovyet devrimleri, Kırgız halkı için büyük bir nimet, medenileşme hareketi olarak sunulmuştur. Bu sebeple “Ruslar gelmeden önce Kırgızların medeniyetten uzak, yazılı edebiyatları olmayan, toprağı işlemeyi bilmeyen, eğitimsiz bir halk olduğu” propagandası, Sovyetler döneminde sürekli işlenmiştir. Buna bağlı olarak 1917'den önceki yazılı eserler hepten reddedilmiş; bu tarihten önceki dönemde yazılı bir edebiyat olduğunu söyleyenler, cezalandırılmış; eski eserleri araştırmak isteyenlere izin verilmeyip bu kişiler milliyetçilikle suçlanıp, eski yaşantıyı övdükleri gerekçesiyle “halk düşmanı” ilan edilmişlerdir.

Sovyet döneminde “milliyetçi” denilerek, eski dönemi hatırlattığı için Sovyetler tarafından yasaklanan, 19. yüzyıl Kırgız şairlerinden biri Arstanbek Buylaş Uulu'dur. 1824 yılında Narın'da *dünyaya gelen* Arstanbek, komuz eşliğinde doğaçlama şiirler söyleyen, devrinin büyük bir halk ozanı ve bestecisidir. Alahan (2006: 96-97) kitabında Arstanbek'in eserlerini derlemek isteyen bir öğretmenin Sovyetler Birliği'nde başından geçenleri aktarır. 1920 ve 1930'lu yıllarda *öğretmenlik yapan* Kabay Abdırrahman Uulu, Arstanbek'in şiirlerini derleyip yazıya geçirir. Maalesef, bu çalışmalarından dolayı önce güneye tayini çıkarttırılıp sonra hapse atılmış ve 1937 yılında ise birçok Kırgız aydını gibi öldürülmüştür. Derlediği şiirleri, tutuklanınca babasına göndermiş, o da dönemin baskıcı politikasından korktuğu için oğlunun gönderdiklerini evlerinin ahırına gömmüştür. Bağımsızlıktan sonra 1992 yılında, kazı çalışmaları sırasında bu eserler tesadüfen tekrar gün yüzüne çıkmıştır. Arstanbek'in Kazak ve Kırgız halk şairleriyle yaptığı atışmalara ait metinler de ancak bağımsızlıktan sonra Milli Akademi'deki el yazmaları arasından çıkartılarak, araştırmacılara sunulabilmektedir.

Devrin siyasi, sosyo-kültürel gelişmelerini Arstanbek'in şiirlerinde görmek mümkündür. Kırgızlar arasında siyasi birliklilik olmaması, Hokandların *işine yaramış, Kırgızlar* Hokandların egemenliği altına girmiş; daha sonra Hokandların *iç mücadeleler ve Buhara Emirliği ile bitmek bilmeyen mücadelelerinden faydalanan Ruslar, Orta Asya'yı egemenliği altına almıştır.* Arstanbek, şiirlerinde hem Hokand hem de Rus yönetiminden şikâyetçi olmakta, Kırgız halkının baskı ve zulüm gördüğünü dile getiren milliyetçi şiirler yazmaktadır. Aşağıdaki şiirlerde Arstanbek, Hokand egemenliği altındaki Kırgızların içinde bulunduğu durumu tasvir etmektedir:

“Tegeregi Kırgızdın	Çevresi Kırgız halkının
Temirden tartkan tor boldu	Demirden yapılmış kafes oldu
Tüşkön ceri Kırgızdın	Düştüğü yer Kırgız'ın
Kırk kulaç tereñ or boldu	Kırk kulaç derinlikte çukur oldu
Köçmөndüü bizdin köp Kırgız	Göçebe bizim birçok Kırgız
Kök çapan sartka kor boldu.”	Yeşil kaftanlı Sartça aşağılandı.

(Erkebayev 2004: 119)

“Sart” ifadesi bu şiirde Hokand Hanlığı için kullanılmıştır. “Kırgız halkının demirden bir kafes içinde olduğu ve yeşil kaftanlı Sartlar tarafından aşağılandığı” gibi ifadeler, Kırgızların Hokand egemenliğinden memnun olmadığını gösteren ifadelerdir. Aşağıdaki dizeler de aynı şekilde Hokand *işgaline duyulan tepkiyi yansıtmaktadır:*

Kokonduk aldı kölündü	Hokandlılar aldı gölünü
Kokuylattı elindi	Umutsuzluğa düşürdü halkını
Köldün başın sart aldı	Gölün başını Sart aldı
Köküröktü dart çaldı	Göğsümüzü dert çaldı

(Akmataliyev vd. 2002: 181)

Hokand Hanlığı yıkıldıktan sonra Kırgız halkı Rus İmparatorluğu'nun yönetimi altına girer. Kırgızların hayatı, Rusların yönetimini altında iyice zorlaşır. Bu ise Arstanbek'i derinden etkiler. Rus İmparatorluğu geldikten sonra Arstanbek'e göre *Kırgız halkı için sıkıntılı, dar zamanlar başlamıştır. Bu sebeple "Tar Zaman" (Dar Zaman) adını verdiği uzun şiirinde Rus işgallerini ve Rusların yaptığı yeni uygulamaları dile getirir.*

Almatıdan attanıp,	Almatı'dan atlanıp,
Orus kele catıray	Ruslar geliyor
Kıska çöptün baarisin	Kısa otun tümünü
Korup kele catıray.	Sahiplenip geliyor.
Uzun çöptün baarisin	Uzun otun tümünü
Orup kele catıray.	Biçerek geliyor.
Bul orustu karasan,	Bu Rus'a bir baksan
Çençi salıp cerdi aldı	Topograf yollayıp yer aldı
Beeden tuulgan kerdi aldı.	Kısraktan doğan tayı aldı.
Kardı salık baydı aldı,	Karnı çıkmış zengini aldı,
Kaça turgan cerdi aldı.	Kaçacağımız yeri aldı.
Kaçkanın kayda kutuldu,	Kaçanlar nerde kurtuldu,
Tuuradan saldı tozoktu	Doğrudan gösterdi cehennemi
Karmap aldı Kulca'dan	TutukladıKulca'da

(<http://kyryzinfo.ru/yrlar/arstanbek-bujlash-uulu-tar-zaman.html>)

Arstanbek'in bu dizeleri Rusların gelmesiyle sosyal hayatta meydana gelen değişimleri yansıtması açısından önemlidir. Görüldüğü üzere Arstanbek, Almatı üzerinden gelen Rus işgallerini anlatmakta, şiirin devamında Rusların gelirken ekili yerleri sahiplendiği ve arazi mühendisleri getirerek, Kırgız topraklarını parsellediği bilgisine yer verilmektedir. Rusların gelmesiyle ta-

rım ve hayvancılık yapamaz hale gelen Kırgızların içine düştükleri zor durumu açıkça ortaya koyan bu dizeler, Rusların Türkistan'daki kolonileşme politikasını gözler önüne sermektedir. Aynı şekilde kısraktan doğan taylara kadar Ruslar el koymuş, zenginler de Rus zulmünden nasibini almıştır. Kaçanların Ruslar tarafından yakalanıp, çok ağır cezalara çarptırıldığını da bu şiirden anlamak mümkündür. Şiirin devamında Kırgız halkının olanlar karşısındaki çaresizliği anlatılmaktadır:

Oşol orus çıkkanda,	Bu Ruslar geldiğinde,
Kara col kılar kölündü	Kara yol yapar gölünü
Esepke alaar cerindi.	Hesaba alır yerini.
Kaysandaar senin çaman çok,	Bakakalırısın sende çare yok,
Kapkinday çabaar belindi...	Tuzak gibi kapar belini...

Arstanbek, “Bütün bu olanlar karşısında bakmaktan başka elinden bir şey gelmez.” diyerek, o devirde Kırgız halkının içinde bulunduğu kara tabloyu şiirinde resmetmiştir.

“Sarı Orus Sultan Bolgonu (Sarı Rus’un Sultan Oluşu)” şiiri de Rus işgalini konu almaktadır. Hokand hanlarının tahttan indirildiği, Rus işgaline direnenlere Rusların çok sert müdahale ettiği şiirde belirtilir:

Şooduragan soldatı	Mağrurlanan askeri
Boporos kagaz, kancası,	Bağsız kâğıt kancası
Karap tursan orustun	Baktık ki Rus’un
Katıla kelgen coolorgo,	Mücadele eden düşmanlara
Katuu eken kalbaası	Sertmiş müdahalesi
Kara niyet düşmanın	Kötü niyetli düşmanını
Karmap alıp cay kıldı	Yakalayıp yok etti
Kokonduktun kandarı	Hokandlıların hanları
Taktısınan taygıldı	Tahtlarından ayrıldı

(ekitap.kulturturizm.gov.tr)

Moldo Kılıç (1866-1917): Moldo Kılıç, 1911 yılında Kazan'da basılan *Kıssa-i Zilzala* adlı manzum eseri ile Kırgızca ilk matbu eserin sahibidir. Sovyetler Birliği'nden önceki yazılı edebiyatın önde gelen isimlerinden biridir. İyi bir medrese eğitimi alan Moldo Kılıç, *doğu edebiyatının tanıma fırsatı bulmuş, Tatar ve Kazak Türkçelerinde çıkan gazete ve dergileri takip ederek zamanının edebî gelişmelerine yabancı kalmamıştır. Devrinin yüksek düzeyde eğitim almış şahsiyetlerinden biri olan Moldo Kılıç için A. Erkebayev, şunları söylemektedir: "Moldo Kılıç Rusça bilmediğinden dolayı Rus edebiyatını tanımamıştır. Ama şairin tamamen Rus medeniyeti hakkında bilgisi olmadığını söyleyemeyiz; çünkü tam tersine Moldo Kılıç kendi eserlerinde Kırgız halkının Rus yönetimi altındaki hayatını, toplum ilişkilerini, sosyal tezatları, ataerkil düzen ve yeni kavramları, ahlaki normları v.b. karmaşık değişimleri eserlerinde mümkün olduğu kadar anlatmıştır."* (Erkebayev 1990: 28)

Moldo Kılıç'ın "*Çüy Bayanı*" (Çüy Beyanı) adlı eserinde Tokmok şehrindeki şehirleşmeyle ilgili şu bilgiler yer alır:

Kelip kapır üy kıldı	Gelip kâfir ev yaptı
Ayıl konup ilgeri	Önceden köy olan yerlere
Cılkı salçu cer eken	Yılkı salınan yer imiş
Emi kalaa ornodu	Şimdi şehir kuruldu
Baş ayağı bazardın	Baştan sona pazarın
At çabımday bolcolu	Atın geçebileceği kadar
Bastırıp cürsö col berbeyt	Geçerken yol vermez
Arabası çanası	Arabasının arkası (Kılıç 1991: 71-85)

Moldo Kılıç'ın bu şiirinde önceden köy olan, at gibi büyük baş hayvanların otlatıldığı mekânların kâfir diye adlandırdığı Ruslar tarafından nasıl şehirleştirildiği anlatılmaktadır. Sosyal hayattaki değişimler bu şiirde işlenmiş, "pazarda at arabalarından kendine geçecek yol bulamazsın", denilerek şehirleşmenin beraberinde getirdikleri eleştirilmiştir. Moldo Kılıç, *Rusların gelmesiyle birlikte Kırgız sosyal hayatında meydana gelen değişimleri şiirinde başarıyla yansıtabilmiştir.*

Moldo Kılıç'ın *Zar Zaman* (Sıkıntılı Zaman) adlı şiiri de Rusların işgalinin getirdiği sıkıntıları konu alan bir şiirdir.

Bayırkının örkönü,	Eskinin gelişimi
Köçüp turgan kün-tünü.	Göçüp durur gece-gündüz
Altın kumüş abayı,	Altın gümüş abayı ³
Kız kelindin ürtüğü.	Kız gelinin ürtüğü ⁴
Kız kelindin kiyeni,	Kız gelinin giydiği
Kızıl cibek kırmızı.	Kızıl ipek kırmızı
Emdigini karaçı,	Şimdikine bakarsan
Orus alıp turagin,	Rus alıp yerlerini
Tüştü cerge cıldızı.	Düştü yere yıldızı (Kılıç 1991: 128)

Şiirde Kırgız halkının eski yaşantısı tasvir edilmekte, adeta eski yaşantıya duyulan özlem dile getirilmektedir. Eskiden Kırgızların istediği yere özgürce göç ettiği, altın gümüş değerli kumaşlara sahip ipek giysiler giydiği anlatılmaktadır. “Şimdiki zamana bakacak olursan Ruslar, Kırgızların ikamet ettiği yerleri aldı, Kırgız'ın yıldızı yere düştü.” denilmektedir. “Yıldızı yere düştü” deyimini Kırgızların önceki görkemli yaşantısından eser kalmadığını anlatmakta, Kırgızların sıkıntı içindeki yeni yaşantısını özetlemektedir.

Tengeden aldı salıktı	Tengeden ⁵ aldı vergiyi
Karattı dalay kalktı	Boyun eğdirdi birçok halkı
Cerine saldı egindi	Yerine saldı ekini
Tootpodu kebindi	Umursamadı sözünü
Abıdan kıstı demindi	Çok kıstı soluğunu
Aralaş kıldı oruska	Karıştırdı Rusla
Atadan kalgan çegiñdi	Babanızdan kalan sınırınızı

Emdiği zaman bul boldu   Şimdilerde ise şu oldu
Musulmanı kor boldu   Müslümanlar hor görüldü (Kılıç 1991: 142)

Şiirin devamında “artan vergiler, Rusların Kırgızlara ait topraklara el koyması ve verdikleri sözleri tutmamaları” anlatılmakta yeni uygulamalarla Kırgızların soluğunun kesildiği ifade edilmektedir. “Şimdilerde ise şu oldu / Müslümanlar hor görüldü” dizeleriyle Türkistan topraklarındaki Müslümanların işgalden sonraki durumu ortaya koyulmaktadır.

Orustan körbö künöönü, Rus'ta bulma suçu,
Kırgızdın kursun tilegi.   Kırgız'ın kursun dileği.
Koyom dep catıp kurudu,   Atayım deyip kurudu
Bir-birine künöönü.   Birbirine günahı.
Kazak, Kırgız buzulsa,   Kazak, Kırgız bozulsa,
Orus caydı bilebi?   Rus halimizi bilir mi? (Obozkanov 2000: 59)

Bu şiirde, “Kırgız topraklarının Rus işgalinde olmasının suçlusunu olarak Rusları görmeyin biraz da suçu kendinizde arayın.” öz eleştirisi yapılmaktadır. Moldo Kılıç, *Kırgızların içinde bulunduğu durumun asıl sorumlusu olarak, Kırgız ve Kazakların bozulmalarını, iç çekişmeleri gördüğü açıktır. “Kırgız'ın kursun dileği” şeklinde bir bedduayı da “Bu size müstahak, siz böyle birbirinize düşerseniz, Rus da bu durumu elbette değerlendirir.” şeklinde kızgınlıkla söylemiştir.*

Aldaş Moldo (1874-1930): Boylar arasındaki çekişmeleri, devrin siyasi gelişmelerini şiirine konu yapan diğer bir Kırgız şairi de Aldaş Moldo'dur. Aldaş Moldo, şiirinde bu çekişmeleri şöyle dile getirir:

Sarbağış saylap Kokondu   Sarıbağış seçip Hokand'ı
Törögeldi balası ay   Törögeldi'nin çocuğu ay
Elçiye bardı Karasay   Elçiye vardı Karasay
Kokondon kalıs bek keldi   Hokand'dan hakem bey geldi
Kaçıbek bardı oruska   Kaçıbek gitti Ruslara

- Kaladık- dep kalıksa

-İstedik- deyip hakeme

Orus menen Kokondu

Rus ile Hokand'ı

Ortogo kalıs *kılıştı*.

Ortaya hakem atadı (Karıyeva 2011: 20)

Görüldüğü üzere Aldaş Moldo, şiirinde tarihî olaylara, tarihi şahsiyetlerine yer vermiş, Bugu ve Sarıbağış kabileleri arasındaki çekişmelerde Bugu ileri gelenlerinin Ruslardan yardım istemeleri, şiir diliyle mısralarda yerini almıştır.

Aldaş Moldo'nun döneminde artık Kırgız toprakları Rus hâkimiyetine girmiştir. Ruslar, işgal ettikleri topraklara çiftçileri getirip, Isıkgöl, Karakol, Tokmok ve Çüy bölgelerine yerleştirerek Rus köyleri kurmaktadır. Ellerinden toprakları alınıp buralara Rus köylerinin kurulmasına halk tepki göstermiş, bu tepkiler şiirlere de yansımıştır:

Kedeyleylerdin cerlerin

Yoksulların yerlerini

Kesip berdi koturga

Kesip verdi çiftliğe

Köpös bolgon oruska

Tüccar olan Ruslara.

Aydap çıktı too toogo

Sürüp yolladı dağlara

Aşıp köçtü eçen bel

Aşıp göçtü nice bel

Aşıktık aydar ceri cok

Ekin ekecek yeri yok

Azıp cüröt kayran el

Solgun geziyor zavallı halk

(Karıyeva 2011: 31)

Aldaş Moldo'nun bu şiirinde, fakir Kırgız halkının elinden topraklarının alınması, bu toprakların Rus çiftçi ve köylülerine dağıtılması ve toprakların asıl sahibi olan Kırgızların ise dağlara sürülmesi anlatılmaktadır. Dağlara sürülen Kırgızlar ekin ekecek tarlalarından olmuşlar, açlıktan solgun bir vaziyette acınası bir duruma düşmüşlerdir. Bu şiirde Rusların koloni siyaseti, yerli halkı yerinden edip, Kırgız topraklarını Ruslaştırma faaliyetleri ve bunun sonucunda Kırgız halkının düştüğü zor durum açıkça dile getirilmektedir.

Sonuç

19. yüzyıl Kırgız şairleri, 19. yüzyıldaki siyasi gelişmelere tepkisiz kalmamışlar, dönemin tarihi gerçeklerini şiirlerinde yansıtmışlardır. 19. yüzyıla damgasını vuran tarihi olayların en dikkat çekicileri, iç mücadeleler ve bu iç mücadelelerden faydalanan Rusların Orta Asya topraklarını işgalidir. Bu işgalin neticesinde, sosyal hayatta da çok önemli değişimler olmuş, Kırgız yaşantısı bundan büyük ölçüde etkilenmiştir. Rusların koloni siyaseti neticesinde Kırgızlar ekilebilir verimli topraklarının büyük bir kısmını kaybetmişler, dağlarda yaşamak zorunda kalmışlardır. Bu da en büyük geçim kaynakları olan hayvancılığı sekteye uğratmış, artık büyükbaş hayvancılık yapamaz hale gelmişlerdir. Artan vergiler ve adaletsiz yönetim Kırgızların belini bükmüş, Kırgızlar kendi topraklarında çok zor bir yaşam mücadelesinin içinde kendilerini bulmuşlardır. Yapılan yeni kanunlarla her geçen gün Rus iktidarı sağlamlaşmıştır. “Kırgızistan’da Rusların iktidarı sağlamlaştıkça yerli halkla ilgili Rus kanunları da acımasızlaşmaya başlamıştır.” (Kara 2007: 332) 19. yüzyılda meydana gelen bütün bu gelişmeler, Kırgız halkını sıkıntılı bir sürece sokmuştur. Bu sebeple 19. yüzyıl şairlerinin çoğu, *zamana yönelik şiirler yazmışlar, “Zamana” adı verilen bir akım başlatmışlardır*. Kalıgul Bay Uluu, “Akır Zaman”, Arstanbek Buylaş Uluu “Tar Zaman”, Aldaş Moldo “Hal Zaman”, Moldo *Kılıç* “Zar Zaman” (*Sıkıntılı Zaman*) adını verdikleri şiirleriyle 19. yüzyılın sosyo-kültürel gelişmelerini anlatmışlar ve Rus işgallerine tepkilerini ortaya koymuşlardır. Bu şairler, şiirleriyle adeta halkın sözcüsü olmuşlar, halkın nabzını tutmuşlardır. Bu şairlerden bazıları Kırgız Türkçesinde ifade edildiği gibi “tökmö akın” yani, Türk halk edebiyatında âşıklık geleneği içindeki irticalen şiirler söyleyen, halk ozanları kategorisinde yer almakta ve şiirlerini komuz eşliğinde hem çalıp hem söylemektedirler. Moldo *Kılıç* ve Moldo Niyaz, şiirlerini el yazması kitaplarda toplamışlardır. Daha sonra Moldo *Kılıç*, *Kıssa-i Zilzala* adlı eserini 1911’de Kazan’da bastırılmış böylece ilk Kırgız matbu eserinin de sahibi olmuştur. Bu şairler eserlerinde Rus işgallerine olan tepkilerini dile getirdikleri için, Sovyetler döneminde halk düşmanı ilan edilmişler ve eski yaşantıyı övdüğü gerekçesi ile eserleri yasaklanmıştır. Bağımsızlıktan sonra Sovyet öncesi edebiyat hakkında incelemeler yapılması mümkün olmuş, yasaklı eserler tekrar halkla buluşmuştur.

Açıklamalar

- ¹ Bazı eserlerde “sarbağış” bazı eserlerde ise “Sarıbağış” olarak geçmektedir. Örneğin Alahan (2006), “Sarbağış” olarak kullanırken, Kariyeva (2011), Sarıbağış olarak kullanmaktadır.
- ² Boyların yayıldığı bölgelerle ilgili bilgi verilen İsakov’un (2005: 19) çalışmasına göre Sarıbağış Boyu, Oş, Calalabat (güneyde); Bugu Boyu ise Isıkgöl ve Narın’a (kuzeyde) yayılmış durumdadır.
- ³ Kıymetli bir kumaş adı.
- ⁴ Süslü tüylerden yapılmış, bir tür baş giysisi.
- ⁵ Kazak para birimi.

Kaynaklar

- Abramzon, Saul Matveyev (1990). Kırgız i ih etnogenetiçeskiye i istori-ko-kulturniye svyazi. Frunze.
- Akmataliyev, A. vd.. (2002). *Kırgız Adabiyatının Tarihi: Kırgız El Irçıları*. Cilt 5. Bişkek: İlimder Akademiyası.
- Alahan, Sadık (2004). *Beş Moldo*. Bişkek: Ayat.
- _____, (2006). *Unutulgan Adabiyat*. Bişkek: Biyiktik.
- Alıbayeva, Aycan (2011). *S. M. Abramzon’a Göre XX. Yüzyıla Kadar Kırgızların Sosyal Hayatı*. Yüksek Lisans Tezi. Bişkek: KTMÜ.
- Cigitov, Salican (2006). “Çağdaş Kırgız Edebiyatına Dair”. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi* 3 (1): 7-20.
- Erkebayev, Abdıganı (1990). *Eldik Eposton Adabiy Eposko*. Frunze.
- _____, (2004). *Kırgız Adabiyatının Az İzildengen Baraktarı (Kırgız Edebiyatınının Az Araştırılan Sayfaları)*. Bişkek: Uçkun.
- <http://ekitap.kulturizm.gov.tr/dosya/1-86281/h/arstanbekbuylasuulu.pdf> (12.05.2013)
- <http://kyryzinfo.ru/yrlar/arstanbek-bujlash-uulu-tar-zaman.html> (10.07.2012)
- İdil, Aydın (2007). *Yerel Kaynaklara Göre Özet Kırgızistan Tarihi*. Bişkek.
- İsakov Baktıbek (2005). *XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Sayak Uruusu’nun Sosyal*

- ve Ekonomik Tarihi*. Yüksek Lisans Tezi. Bişkek: KTMÜ.
- Kara, Füsün (2007). “Rusya’nın Kırgızistan’daki Koloni Siyaseti (1852-1917)”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 17 (3): 329-340.
- Karıyeva, A.K. (2011). *Cazgıç-Akındar Cana Kırgız Tarihi* (XIX k. – XX k. başı) [Yazıcı Şairler ve Kırgız Tarihi (19. yüzyıl ve 20. yüzyılın başı)]. Bişkek: Maxprint.
- Moldo *Kılıç* (1991). *Kazaldar*. Haz. Omor Sooronov. Frunze: Adabiyat.
- Obozkanov, Abdısalam (2000). “Zamana”. *Poeziyasının Genezisi*. Bişkek.
- Saparaliyev, Döölötbek. (2007). “Kırgızların Devlet Düzeni (18.Yüzyılın İkinci Yarısı - 19.Yüzyılın Ortası)”. *Çev. Bakıt İmanak Sağınbekov. OAKA* 2 (3): 149-159.

19th Century Kyrgyz Poetry and the Reflections of the Social and Political Developments of this Period on Poetry

Gül Banu Duman*

Abstract

During the Soviet regime, the phase of Kyrgyz literature before the October Revolution in 1917 was deliberately ignored and the works before the revolution were not allowed to be surveyed. In the 19th century, Kyrgyz lands witnessed civil wars and instability and thus the social life of the Kyrgyz, who were first under Hokand domination and who then witnessed a Russian occupation of their land, was changed greatly. The poets of this period include these changes and political and historical events in their work. From the point of view of the Kyrgyz, the most important two events of the period are the Hokand domination of the Kyrgyz land and more importantly, the Russian occupation. Reactions against both these occupations are seen in the poetry of this period. This paper aims to explore the socio-economic and political situation of the 19th century and how this was reflected in the works of some prominent poets of 19th century Kyrgyz poetry.

Keywords

Kyrgyz poetry, Kalıgul, Moldo Niyaz, Arstanbek, Moldo Kılıç, Aldaş Moldo

---

* Assist. Prof. Dr., Bülent Ecevit University, Faculty of Science and Letters, Department of Turkish Language and Literature – Zonguldak / Turkey
gulbanuduman@gmail.com

Кыргызская поэзия 19-го века и отражение в ней социально-политических процессов эпохи

Гюль Бану Думан*

Аннотация

Во времена Советского Союза кыргызская литература дореволюционного периода намеренно игнорировалась и не было возможности исследования произведений дореволюционного периода. Кыргызская территория в 19 веке была ареной внутренних распрей, войн и политической нестабильности; в социальной жизни кыргызов, которые сначала оказались в подчинении Коканда, а потом столкнулись с русским завоеванием, произошли очень большие изменения. Эти изменения, а также политические, исторические события той эпохи глубоко отразились в произведениях поэтов того периода. В истории кыргызов два события имеют наиболее важное значение: подчинение кыргызской территории сначала Коканду и второе, наиболее важное русская оккупация. При изучении поэзии данного периода можно увидеть реакцию авторов на два этих завоевания. В данной работе сначала рассматривается социально-экономическая и политическая ситуация 19-го века и позже показывается отражение этой ситуации в произведениях ведущих представителей кыргызской поэзии 19-го века.

Ключевые слова

Кыргызская поэзия, Калыгул, Молдо Нияз, Арстанбек, Молдо Кылыч, Алдаш Молдо

---

* И.о.доц.док. университет имени Бюлента Эджевита, кафедра турецкого языка и литературы – Зонгулдак / Турция
gulbanuduman@gmail.com

